

ΚΕΔΙΣΑ **ΚΕΔΙΣΑ**

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES

ΗΠΕΙΡΟΣ ΣΕ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ

**Η Αφρική στον 21ο αιώνα: Προοπτικές,
προκλήσεις και παγκόσμια σημασία**

Ρέα Λάζαρη

Ερευνητική Εργασία No. 129

Δ/νση: Φίλωνος 35, 18531 Πειραιάς

Τηλ. : 211-7201886

web site: www.kedisa.gr

E-mail: info@kedisa.gr

ΚΕΔΙΣΑ ΚΕΔΙΣΑ

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΕΔΙΣΑ

Δρ. Ανδρέας Γ. Μπανούτσος	Πρόεδρος
Δρ. Παναγιώτης Σφαέλος	Αντιπρόεδρος & Δ/ντης Ερευνών
Γεώργιος Κουκάκης	Γενικός Γραμματέας
Αργέττα Μαλιχουτσάκη	Οικονομική Διαχειρίστρια
Βασιλική Καντιώτη	Μέλος
Μαρία Ντάμπου	Μέλος
Αικατερίνη Μαρούκη	Μέλος

© 2025 Center for International Strategic Analyses (KEDISA, All Rights Reserved)

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without permission of the publisher

Δ/ση: Φίλωνος 35, 18531 Πειραιάς

Τηλ. : 211-7201886

web site: www.kedisa.gr

E-mail: info@kedisa.gr

ΗΠΕΙΡΟΣ ΣΕ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ

Η Αφρική στον 21^ο αιώνα: Προοπτικές, προκλήσεις και παγκόσμια σημασία

Εισαγωγή

Από την αρχαιότητα έως και σήμερα, η αφρικανική ήπειρος υπήρξε κατεχοχόν πεδίο εκμετάλλευσης, καταπίεσης και άνισης μεταχείρισης από εξωτερικούς δρώντες. Η αποικιοκρατία, το δουλεμπόριο και αργότερα οι ανταγωνισμοί του Ψυχρού Πολέμου άφησαν βαθιά αποτυπώματα στις κοινωνίες της, επηρεάζοντας την πολιτική, οικονομική και κοινωνική της ανάπτυξη. Αυτή η ιστορική διαδρομή εξακολουθεί να σκιάζει την Αφρική μέχρι σήμερα, καθιστώντας δυσκολότερη την προσπάθειά της να αναδειχθεί σε αυτόνομο και ισχυρό δρώντα στη διεθνή σκηνή. (Michalopoulos & Paraioannou , 2021)

Σήμερα, την εποχή όπου οι σχέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ) με τη Ρωσία και την Κίνα μονοπωλούν το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας, η αφρικανική ήπειρος εξακολουθεί να μην αποτελεί προτεραιότητα στην διεθνή ατζέντα. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν συνάδει με τον καίριο ρόλο που κατέχει χάρη στη γεωγραφική της θέση, τον ενεργειακό της πλούτο και την επικείμενη δημογραφική της αύξηση. Η στρατηγική της τοποθεσία ανάμεσα σε τρεις ηπείρους (Ευρώπη, Αμερική, Ασία), τα σημαντικά ενεργειακά αποθέματα (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, σπάνιες γαίες), τα πολύτιμα οικοσυστήματα και η εκρηκτική πληθυσμιακή δυναμική την θέτουν αποφασιστικά στο επίκεντρο των εξελίξεων. Παράλληλα όμως, η ακραία φτώχεια, οι βαθιές κοινωνικές ανισότητες και η πολιτική αστάθεια, με τις εμφύλιες συγκρούσεις και την τρομοκρατία να δεσπάζουν, σκιαγραφούν μια εικόνα έντονων προκλήσεων.

Η παρούσα εργασία εξετάζει τον ρόλο της Αφρικής στον 21ο αιώνα, εστιάζοντας σε τέσσερις βασικούς άξονες: την ενεργειακή της σημασία και τους φυσικούς πόρους, τη δημογραφική δυναμική, τις γεωπολιτικές σχέσεις με τις Μεγάλες Δυνάμεις, και τις προκλήσεις που απορρέουν από την πολιτική αστάθεια και την ασφάλεια.

Κεντρικό ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο η Αφρική μπορεί να αποτελέσει αυτόνομο δρώντα στη διεθνή σκηνή ή αν παραμένει παθητικό πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων. Για τον σκοπό αυτό, αρχικά παρουσιάζεται το ιστορικό υπόβαθρο από την αποικιοκρατία έως τη μεταψυχροπολεμική εποχή· στη συνέχεια αναλύονται η ενεργειακή σημασία και οι δημογραφικές προοπτικές· έπειτα εξετάζεται η γεωπολιτική διάσταση , οι σχέσεις με βασικούς διεθνείς δρώντες· και τέλος συζητούνται οι παράμετροι πολιτικής αστάθειας και ασφάλειας, προτού εξαχθούν τα συμπεράσματα.

Ιστορικό Υπόβαθρο

Η Αφρική ανέκαθεν αποτελούσε πεδίο ενδιαφέροντος για πολλές ξένες δυνάμεις, από τους αρχαίους Έλληνες και Ρωμαίους μέχρι Φοίνικες και Άραβες. Από τον 15ο αιώνα, κατά την περίοδο των εξερευνήσεων, η ήπειρος έγινε πόλος έλξης για τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Η αποικιοκρατία κορυφώθηκε τον 19ο αιώνα, και έως το 1914 οι Ευρωπαίοι είχαν διεκδικήσει σχεδόν το 90% της αφρικανικής γης (McKenna, 2025). Στα μέσα του 20ού αιώνα, τα απελευθερωτικά κινήματα –ιδίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο– έθεσαν τα θεμέλια για την αποαποικιοποίηση, ενώ η Αφρική μετατράπηκε σε πεδίο ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ακολούθησε μια περίοδος αστάθειας αλλά και αναδιάρθρωσης των διεθνών σχέσεων. Συνοπτικά, η ιστορία της Αφρικής δείχνει ότι η ήπειρος βρισκόταν διαρκώς στο στόχαστρο ξένων δυνάμεων, γεγονός που εξηγεί πολλά από τα σημερινά της προβλήματα.

Η προαποικιοκρατική περίοδος χαρακτηριζόταν από έντονη οικονομική, πολιτισμική και κοινωνική δραστηριότητα. Οι κοινωνίες είχαν ανεπτυγμένα συστήματα παραγωγής και εμπορίου, προσαρμοσμένα στη γεωγραφική ποικιλία της ηπείρου. Η Δυτική Αφρική, για παράδειγμα, ξεχώριζε για το εμπόριο χρυσού και αλατιού. Οι κοινωνίες οργανώνονταν σε φυλές και βασιλεία με σύνθετες παραδόσεις, όπως το "bridewealth" (παράδοση όπου ο γαμπρός ή η οικογένειά του προσέφεραν αποζημίωση στην οικογένεια της νύφης). Ωστόσο, αντιμετώπιζαν και προκλήσεις, όπως ασθένειες και οικολογικές κρίσεις. Αυτή η περίοδος ήταν καθοριστική για την ανάπτυξη των αφρικανικών πολιτισμών, προτού οι αποικιοκρατικές δυνάμεις αλλάξουν ριζικά την πορεία τους. (Green, n.d.). Έτσι, πριν την αποικιοκρατία η Αφρική διέθετε πολύπλευρες κοινωνίες, των οποίων η πορεία ανατράπηκε ριζικά μετά την επέμβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων.

Καθοριστική στιγμή για την αποικιοκρατία υπήρξε η Διάσκεψη του Βερολίνου (1884–1885), που συγκέντρωσε τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις με στόχο τον καθορισμό κανόνων για την κατοχύρωση εδαφών. Με τον Γενικό Νόμο θεσπίστηκαν προϋποθέσεις για την απόκτηση περιοχών, διεθνοποιήθηκαν οι ποταμοί Κονγκό και Νίγηρας για την ελεύθερη ναυσιπλοΐα και ανακοινώθηκε η κατάργηση της δουλείας – αν και στην πράξη σπάνια εφαρμόστηκε. Έτσι, η Διάσκεψη του Βερολίνου όχι μόνο νομιμοποίησε την αποικιοκρατική εκμετάλλευση, αλλά και καθόρισε τις πολιτικές σχέσεις και τις στρατηγικές των ευρωπαϊκών δυνάμεων στην Αφρική, θέτοντας τις βάσεις για τις επόμενες δεκαετίες αποικιοκρατίας και εκμετάλλευσης της ηπείρου. (Craven, 2015). Η διάσκεψη αυτή αποτέλεσε σημείο καμπής, αφού θεσμοθέτησε την εκμετάλλευση που χαρακτήρισε τις επόμενες δεκαετίες.

Μετά τη Διάσκεψη του Βερολίνου, η αποικιοκρατία εισήλθε σε νέα φάση, καθώς η εγκαθίδρυση αποικιών εντάθηκε τον 19ο αιώνα, σε μια περίοδο όπου η Ευρώπη, υπό τον βιομηχανικό καπιταλισμό, είχε τεράστια ανάγκη από πρώτες ύλες. Η Αφρική παρείχε χρυσό, διαμάντια, χαλκό, καουτσούκ, βαμβάκι, φοινικέλαιο, κακάο, τσάι και άλλα προϊόντα. Ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο περιοχών οξυνόταν λόγω των γεωπολιτικών εντάσεων. Οι αποικίες λειτουργούσαν και ως στρατιωτικές

βάσεις αλλά και διαπραγματευτικά χαρτιά στις διεθνείς ισορροπίες. Το κόστος πλήρωσαν οι λαοί της Αφρικής, με κατασχέσεις γης, βαριά φορολογία, βίαιη καταστολή εξεγέρσεων και καταναγκαστική εργασία στις αποικιακές εκμεταλλεύσεις.(Faulkner, 2012)

Μετά την έντονη αποικιοκρατική επέκταση, ο 20^{ος} αιώνας βρήκε σχεδόν όλη την Αφρική υπό αποικιακή κυριαρχία, με εξαίρεση την Αιθιοπία και τη Λιβερία. Η αντίσταση στον αποικισμό εντάθηκε, ιδιαίτερα μέσα από εθνικά κινήματα που αναδύθηκαν σε αστικά κέντρα κατά τη διάρκεια και μετά τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους. Οι αποικιακές κυβερνήσεις επέβαλλαν αυστηρά οικονομικά μέτρα, προκαλώντας κοινωνικές αναταραχές. Οι πρώτες εθνικές οργανώσεις περιόριζαν τη συμμετοχή σε μορφωμένες ελίτ, αλλά σταδιακά ενσωμάτωσαν και αγρότες και εργάτες. Η εκπαίδευση, η αστικοποίηση και τα έντυπα μέσα ενίσχυσαν την εθνική συνείδηση. Εξωτερικοί παράγοντες, όπως η συμμετοχή Αφρικανών στρατιωτών στους πολέμους και η επαφή τους με νέες ιδέες, ενδυνάμωσαν τα απελευθερωτικά κινήματα που οδήγησαν σε εκστρατείες για ανεξαρτησία και αυτοδιάθεση. (Asante, n.d.). Συνεπώς, η περίοδος του 20ού αιώνα αποτέλεσε σημείο καμπής, αφού μετά τα χρόνια της αποικιοκρατικής εκμετάλλευσης και καταπίεσης, τα απελευθερωτικά κινήματα βρέθηκαν στο επίκεντρο, οδηγώντας σταδιακά την ήπειρο προς την αυτοδιάθεση και την ανεξαρτησία.

Με τη μετάβαση στον Ψυχρό Πόλεμο, η Αφρική αποτέλεσε πεδίο ανταγωνισμού και συγκρούσεων. Τα απελευθερωτικά κινήματα συνδέθηκαν με την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της πολιτικής αυτονομίας. Οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ επιδίωκαν την επιρροή τους, στηρίζοντας αντίπαλες δυνάμεις: οι κομμουνιστικές χώρες ενίσχυσαν εθνικιστικά κινήματα (Αγκόλα, Μοζαμβίκη), ενώ οι ΗΠΑ υποστήριζαν αποικιακά καθεστώτα για να αναχαιτίσουν τον κομμουνισμό. Οι συγκρούσεις, όπως η επέμβαση της Νότιας Αφρικής, εντάσσονταν στις στρατηγικές των υπερδυνάμεων. Μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, οι αφρικανικές χώρες εισήλθαν σε νέα εποχή: η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα ήρθαν στο προσκήνιο, αλλά παρέμειναν προκλήσεις όπως διαφθορά, εμφύλιοι πόλεμοι και πολιτική αστάθεια. Στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, η Αφρική αναζήτησε νέες συνεργασίες με τις παγκόσμιες δυνάμεις, εστιάζοντας στην ανάπτυξη και την οικονομία, ενώ οι πρώην αποικιοκράτες προσπάθησαν να διατηρήσουν την επιρροή τους.(Fraser, 2013). Κατά συνέπεια, η Αφρική της ψυχροπολεμικής εποχής δεν μπόρεσε να λειτουργήσει ανεξάρτητα, καθώς εγκλωβίστηκε στις στρατηγικές των Μεγάλων Δυνάμεων· η λήξη όμως του Ψυχρού Πολέμου άνοιξε έναν νέο κύκλο, όπου συνυπάρχουν εσωτερικές δυσκολίες και διεθνείς ευκαιρίες.

Ενεργειακή πραγματικότητα και προοπτικές πράσινης μετάβασης

Η Αφρική βρίσκεται σήμερα σε ένα κρίσιμο σημείο καμπής αναφορικά με τον ενεργειακό της τομέα. Ενώ για δεκαετίες αποτελούσε κυρίως πάροχο πρώτων υλών, όπως πετρελαίου και φυσικού αερίου, πλέον καλείται να διαμορφώσει και να εφαρμόσει τις δικές της πολιτικές ενεργειακής μετάβασης. Περίπου 600 εκατομμύρια άνθρωποι στην ήπειρο — κυρίως σε περιοχές της Σαχάρας και

Υποσαχάριας Αφρικής — δεν έχουν ακόμη πρόσβαση σε ηλεκτρισμό, γεγονός που δείχνει πόσο καθοριστική είναι η ενεργειακή ανάπτυξη για την οικονομική πρόοδο και την κοινωνική ευημερία (CSIS, 2023).

Παράλληλα, διαθέτει τεράστιο δυναμικό σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως ηλιακή, αιολική και υδροηλεκτρική. Αν αυτές αξιοποιηθούν σωστά, μπορούν να ενισχύσουν σημαντικά την ενεργειακή ασφάλεια, τη βιωσιμότητα και να καταστήσουν την ήπειρο ενεργό παίκτη στη διεθνή σκηνή της «πράσινης ενέργειας» (McKinsey Sustainability, 2022). Ο ενεργειακός πλούτος της είναι εντυπωσιακός, ωστόσο η αξιοποίησή του συναντά πολλές δυσκολίες. Η ήπειρος διαθέτει περίπου το 13 % των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου και το 7 % των αποθεμάτων πετρελαίου. Παρ' όλα αυτά, η ανάπτυξη αυτών των πόρων έχει καθυστερήσει λόγω έλλειψης επενδύσεων και ανεπαρκών υποδομών. Οι επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα έχουν μειωθεί κατά περισσότερο από 20 % την περίοδο 2015–2019, κυρίως λόγω της πτώσης των δαπανών σε έργα πετρελαίου και φυσικού αερίου (IEA, 2022).

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί έναν επιπλέον και ιδιαίτερα κρίσιμο παράγοντα. Η μέση θερμοκρασία στην Αφρική αναμένεται να αυξηθεί κατά περίπου 4 °C έως το τέλος του αιώνα, ποσοστό υψηλότερο από τον παγκόσμιο μέσο όρο. Αυτή η αύξηση θα εντείνει τις απώλειες νερού από εξάτμιση και θα μειώσει την αποδοτικότητα των φραγμάτων, ενώ οι μεταβολές των βροχοπτώσεων θα αυξήσουν την αβεβαιότητα στην παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας. Η Νότια Αφρική προβλέπεται να αντιμετωπίσει περισσότερες ξηρασίες, ενώ η Ανατολική περισσότερες και εντονότερες βροχοπτώσεις. Επιπλέον, τα ακραία καιρικά φαινόμενα, όπως οι τροπικοί κυκλώνες, επιδεινώνουν την κατάσταση (IEA, 2022).

Η πράσινη μετάβαση είναι αναγκαία και μπορεί να επιτευχθεί μέσω στοχευμένων δράσεων που θα ενισχύσουν τη βιωσιμότητα και την ανθεκτικότητα των ενεργειακών υποδομών. Η ήπειρος έχει αξιοποιήσει μόλις το 11 % του υδροηλεκτρικού της δυναμικού, γεγονός που δείχνει το τεράστιο περιθώριο ανάπτυξης. Η ενίσχυση των επενδύσεων σε υδροηλεκτρικά, ηλιακά και αιολικά έργα θα μπορούσε να αυξήσει σημαντικά τη χρήση καθαρής ενέργειας και να στηρίξει την ενεργειακή της αυτάρκεια. Παράλληλα, απαιτείται καλύτερη εκπαίδευση των αρμόδιων φορέων και των υπηρεσιών ενέργειας, ανάπτυξη στρατηγικών για την αντιμετώπιση ακραίων καιρικών φαινομένων και στενότερη συνεργασία μεταξύ κρατών και διεθνών οργανισμών (IEA, 2022). Η συνεργασία αυτή, σε συνδυασμό με επαρκή χρηματοδότηση και πρόσβαση σε σύγχρονες τεχνολογίες, μπορεί να επιταχύνει σημαντικά την πράσινη μετάβαση της ηπείρου. Με σωστό σχεδιασμό και κοινές προσπάθειες, η Αφρική έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει ένα πιο βιώσιμο, σταθερό και ανθεκτικό ενεργειακό μέλλον.

Δημογραφική δυναμική και αναπτυξιακές προοπτικές

Όσον αφορά τη δημογραφική και οικονομική της εξέλιξη, η Αφρική διαθέτει μια σπάνια ευκαιρία να αξιοποιήσει τη λεγόμενη «δημογραφική μερίδα» — την περίοδο κατά την οποία αυξάνεται το ποσοστό του πληθυσμού σε παραγωγική ηλικία σε σχέση με τα εξαρτώμενα άτομα. Η εξέλιξη αυτή μπορεί να αποτελέσει ισχυρό μοχλό ανάπτυξης, εφόσον συνοδευτεί από εστιασμένες πολιτικές που θα μειώσουν τη γονιμότητα, θα βελτιώσουν την πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην υγειονομική περίθαλψη, θα ενισχύσουν τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας και θα επιταχύνουν την αστικοποίηση (Institute for Security Studies, 2024). Παράλληλα, η τεχνολογική πρόοδος και η δυνατότητα «τεχνολογικού άλματος» — όπως η ευρεία υιοθέτηση ψηφιακών υπηρεσιών, κινητής τεχνολογίας και ηλεκτρονικών χρηματοοικονομικών λύσεων — προσφέρουν στην ήπειρο τη δυνατότητα να ενισχύσει την παραγωγικότητά της. Ωστόσο, η αξιοποίηση αυτών των ευκαιριών εξαρτάται από την αποτελεσματική διακυβέρνηση, τη θεσμική σταθερότητα, την προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων και την ενίσχυση του ανθρωπίνου δυναμικού (Brookings Institution, 2023).

Επιπλέον, στοιχεία του United Nations Population Fund (UNFPA) δείχνουν ότι οι χώρες που επενδύουν στην εκπαίδευση, την υγεία και την ενδυνάμωση των νέων — ιδίως των εφήβων — έχουν τη δυνατότητα να μετατρέψουν τη δημογραφική δυναμική σε «έκρηξη» ανθρώπινου κεφαλαίου και σε σημαντικά κοινωνικοοικονομικά οφέλη (UNFPA, 2023). Η ενίσχυση των επενδύσεων αυτών μπορεί να αυξήσει την παραγωγικότητα και να επιταχύνει την είσοδο νέων, μορφωμένων εργαζομένων στην αγορά εργασίας, συμβάλλοντας στην αύξηση του εισοδήματος και στη μείωση της φτώχειας. Η σωστή αξιοποίηση της δημογραφικής μερίδας δεν αποτελεί αυτόματο αποτέλεσμα, αλλά προκύπτει μέσα από συστηματικές πολιτικές που προωθούν την ισότητα ευκαιριών, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη συμμετοχή των νέων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Παράλληλα, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, η Υποσαχάρια Αφρική χρειάζεται να δημιουργεί περίπου 15 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας κάθε χρόνο, προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες του αυξανόμενου εργατικού δυναμικού και να αποτρέψει την ανεργία των νέων, που παραμένει ιδιαίτερα υψηλή (World Bank, 2023). Η πρόκληση δεν περιορίζεται μόνο στη δημιουργία θέσεων εργασίας, αλλά και στη βελτίωση της ποιότητάς τους, ώστε να παρέχουν αξιοπρεπείς αμοιβές, ασφάλεια και ευκαιρίες εξέλιξης.

Συνολικά, η Αφρική έχει τη δυνατότητα να μετατρέψει τη δημογραφική, τεχνολογική και νεανική της δυναμική σε πραγματική κοινωνική και οικονομική πρόοδο, εφόσον καταφέρει να συνδυάσει τον πληθυσμιακό της πλούτο με μακροπρόθεσμες και αποτελεσματικές πολιτικές.

Γεωπολιτικές ισορροπίες και στρατηγικές σχέσεις

Η γεωπολιτική διάσταση της Αφρικής συνδέεται στενά με τις κοινωνικοοικονομικές και ενεργειακές εξελίξεις που διαμορφώνουν το μέλλον της ηπείρου. Καθώς η ήπειρος εισέρχεται σε μια περίοδο έντονης δημογραφικής αύξησης και ταυτόχρονα επιδιώκει μια βιώσιμη πράσινη μετάβαση, ο διεθνής ανταγωνισμός στην ήπειρο αποκτά καθοριστικό ρόλο. Η στρατηγική της θέση, τα πλούσια κοιτάσματα φυσικών πόρων, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η ταχεία αστικοποίηση προσελκύουν το ενδιαφέρον όλων των μεγάλων παγκόσμιων δυνάμεων. Η ήπειρος δεν αποτελεί πλέον απλώς περιφερειακό πεδίο επιρροής, αλλά έναν από τους βασικούς πυλώνες του νέου σχεδιαζόμενου κόσμου (Houdaigui, 2023).

Παρά τη γεωγραφική της ενότητα, η Αφρική χαρακτηρίζεται από έναν άτυπο διαχωρισμό σε τρεις κύριες γεωπολιτικές ζώνες — τη Βόρεια, την Υποσαχάρια και τη Νότια Αφρική — που διαθέτουν διαφορετικά πολιτικά, οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Η Βόρεια Αφρική, λόγω της ιστορικής της σχέσης με τη Μεσόγειο, παρουσιάζει στενή σύνδεση με την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή, ιδιαίτερα σε θέματα ενέργειας, μετανάστευσης και ασφάλειας. Η Υποσαχάρια Αφρική, αντιθέτως, αποτελεί το επίκεντρο των αναπτυξιακών προκλήσεων, της φτώχειας και της πολιτικής αστάθειας, αλλά ταυτόχρονα προσφέρει τεράστιες ευκαιρίες για επενδύσεις σε υποδομές, ορυκτά και αγροτική παραγωγή. Η Νότια Αφρική, τέλος, λειτουργεί ως περιφερειακή δύναμη με σχετικά υψηλό επίπεδο βιομηχανικής ανάπτυξης, ισχυρούς θεσμούς και σημαντικό ρόλο στις διεθνείς συνεργασίες (Adarkwah, 2025).

Η γεωπολιτική σημασία της Αφρικής εντείνεται από την αυξανόμενη εμπλοκή εξωτερικών δυνάμεων. Η Κίνα έχει αναδειχθεί σε κυρίαρχο εμπορικό εταίρο των αφρικανικών χωρών, μέσω της πρωτοβουλίας *Forum on China–Africa Cooperation (FOCAC)* και του σχεδίου *Belt and Road Initiative (BRI)*, χρηματοδοτώντας μεγάλα έργα υποδομών, λιμάνια και ενεργειακά δίκτυα. Οι επενδύσεις αυτές συχνά συνδυάζονται με χαμηλότοκα δάνεια και πολιτική στήριξη, επιτρέποντας στο Πεκίνο να ενισχύσει τη διπλωματική του επιρροή και να εξασφαλίσει πρόσβαση σε κρίσιμους φυσικούς πόρους (Ramani, 2021).

Η Ρωσία, από την πλευρά της, υιοθετεί μια διαφορετική στρατηγική, επικεντρωμένη κυρίως στην ασφάλεια και στη στρατιωτική συνεργασία. Μέσω διμερών συμφωνιών και της παρουσίας ιδιωτικών στρατιωτικών εταιρειών, έχει ενισχύσει τη θέση της σε χώρες όπως η Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, το Μάλι, την Μπουρκίνα Φάσο και το Σουδάν, παρέχοντας στρατιωτική εκπαίδευση και προστασία σε αντάλλαγμα για πολιτική στήριξη ή πρόσβαση σε μεταλλεύματα (Erameh, 2025). Αυτή η προσέγγιση έχει προκαλέσει ανησυχία στη Δύση, καθώς εδραιώνει τη ρωσική παρουσία σε περιοχές όπου η Ευρώπη και οι ΗΠΑ έχουν χάσει μέρος της επιρροής τους.

Από την άλλη πλευρά, οι ΗΠΑ και η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) διατηρούν μακροχρόνιους δεσμούς με την ήπειρο, εστιάζοντας σε ζητήματα δημοκρατικής διακυβέρνησης, ανθρωπιστικής βοήθειας και οικονομικής ανάπτυξης. Τα τελευταία χρόνια, όμως, έχουν προχωρήσει σε αναθεώρηση της στρατηγικής τους, αναγνωρίζοντας ότι η παραδοσιακή προσέγγιση της «αναπτυξιακής βοήθειας» δεν αρκεί πλέον για να ανταγωνιστεί το κινεζικό και ρωσικό μοντέλο. Η έμφαση μετατοπίζεται σε συνεργασίες που ενισχύουν την τεχνολογική και παραγωγική αυτάρκεια της Αφρικής, όπως επενδύσεις στην καθαρή ενέργεια, στις ψηφιακές υποδομές και στην εκπαίδευση των νέων (Stec, 2024).

Η Νότια Αφρική αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα χώρας που προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στις διαφορετικές γεωπολιτικές επιρροές. Ως μέλος των BRICS (= διεθνής συμμαχία αναδυόμενων οικονομιών, που αρχικά σχηματίστηκε από τη Βραζιλία, τη Ρωσία, την Ινδία και την Κίνα και αργότερα προστέθηκε η Νότια Αφρική) διατηρεί στενή σχέση με την Κίνα και τη Ρωσία, χωρίς όμως να αποκόπτεται από τη συνεργασία με τη Δύση. Αυτή η «πολυδιάστατη διπλωματία» αντικατοπτρίζει μια γενικότερη τάση στην ήπειρο, όπου πολλές χώρες επιδιώκουν να αξιοποιήσουν τον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων προς όφελός τους, ενισχύοντας παράλληλα την πολιτική τους αυτονομία (Adarkwah, 2025).

Συνολικά, η αφρικανική ήπειρος βρίσκεται στο επίκεντρο ενός νέου πολυδιάστατου κόσμου, όπου ο οικονομικός, ενεργειακός και τεχνολογικός ανταγωνισμός επανακαθορίζει τις διεθνείς σχέσεις. Το αν θα καταφέρει να μετατρέψει αυτή τη γεωπολιτική συγκυρία σε ευκαιρία για ανάπτυξη εξαρτάται από την ικανότητά της να ισορροπήσει μεταξύ συνεργασιών και εξαρτήσεων, διατηρώντας παράλληλα την ανεξαρτησία και τους αναπτυξιακούς της στόχους.

Πολιτική ασφάλεια και θεσμικές προκλήσεις

Η γεωπολιτική πολυπλοκότητα της Αφρικής δεν περιορίζεται μόνο στις διεθνείς σχέσεις και τις οικονομικές συνεργασίες, αλλά επηρεάζει άμεσα και την εσωτερική της σταθερότητα. Οι πολιτικές συγκρούσεις, η τρομοκρατία και οι αδύναμοι θεσμοί αποτελούν παράγοντες που δοκιμάζουν την ανθεκτικότητα των αφρικανικών κρατών και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο η ήπειρος αλληλεπιδρά με τις Μεγάλες Δυνάμεις. Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτική ασφάλεια και η διαχείριση συγκρούσεων αποτελούν κεντρικά ζητήματα για την κατανόηση των σύγχρονων προκλήσεων της Αφρικής.

Η πολιτική ασφάλεια αποτελεί έναν από τους πιο κρίσιμους παράγοντες που καθορίζουν την πορεία της ηπείρου προς τη σταθερότητα και την ανάπτυξη. Παρά τη σημαντική πρόοδο σε ορισμένους τομείς, η ήπειρος εξακολουθεί να αντιμετωπίζει χρόνιες προκλήσεις που σχετίζονται με πολιτικές συγκρούσεις, τρομοκρατία, εθνοτικές αντιπαραθέσεις και αδύναμους κρατικούς θεσμούς. Οι εμφύλιες διαμάχες, οι πραξικοπηματικές ενέργειες και οι ένοπλες οργανώσεις

εξακολουθούν να υπονομεύουν την ειρήνη και τη δημοκρατική διακυβέρνηση, ιδίως στη Δυτική και Κεντρική Αφρική (Akinola, 2023).

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των σύγχρονων συγκρούσεων στην ήπειρο είναι η πολυπλοκότητά τους. Πολλές φορές δεν περιορίζονται στα εθνικά σύνορα, αλλά επεκτείνονται διακρατικά, επηρεάζοντας την περιφερειακή σταθερότητα. Ο πόλεμος στο Σαχέλ, για παράδειγμα, με την παρουσία τρομοκρατικών οργανώσεων όπως η Boko Haram και το Ισλαμικό Κράτος στη Δυτική Αφρική, έχει οδηγήσει σε μαζικούς εκτοπισμούς πληθυσμών και έχει επιδεινώσει τις ανθρωπιστικές συνθήκες (Kfir, 2024). Παράλληλα, οι αυξανόμενες συγκρούσεις όπως η Μοζαμβίκη και το Κονγκό αναδεικνύουν ότι η βία συνδέεται πλέον στενά με οικονομικούς και γεωπολιτικούς παράγοντες, όπως η εκμετάλλευση ορυκτών πόρων και οι εξωτερικές παρεμβάσεις (Bah, 2022).

Η Αφρικανική Ένωση (ΑΕ) διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις προσπάθειες διατήρησης της ειρήνης και πρόληψης των συγκρούσεων. Μέσω του *African Peace and Security Architecture*, η ΑΕ έχει αναπτύξει θεσμικά εργαλεία για τη διαχείριση κρίσεων, όπως το *Peace and Security Council* και οι *Regional Economic Communities*, που λειτουργούν ως μηχανισμοί περιφερειακής ειρήνης (Williams, 2023). Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτών των μηχανισμών παραμένει περιορισμένη, καθώς συχνά αντιμετωπίζουν προβλήματα χρηματοδότησης, πολιτικών αντιθέσεων και εξάρτησης από εξωτερική στήριξη.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και άλλων διεθνών οργανισμών είναι καθοριστικός. Οι ειρηνευτικές αποστολές στο Μάλι, στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό και στο Νότιο Σουδάν, έχουν συμβάλει προσωρινά στη σταθεροποίηση των περιοχών, αλλά αντιμετωπίζουν συχνά σοβαρούς περιορισμούς όσον αφορά την εντολή, τους πόρους και την πολιτική υποστήριξη (De Coning, 2023). Παρά τις προσπάθειες συνεργασίας μεταξύ ΟΗΕ και ΑΕ, οι επιχειρήσεις αυτές συχνά βασίζονται στη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ, γεγονός που καταδεικνύει την εξάρτηση της Αφρικής από εξωτερικές δυνάμεις για τη διατήρηση της ειρήνης.

Η ευαλωτότητα της ηπείρου στις μεγάλες δυνάμεις δεν οφείλεται μόνο στην οικονομική της εξάρτηση, αλλά και στην αδυναμία συγκρότησης ισχυρών κρατικών θεσμών. Η διαφθορά, η φτώχεια και η απουσία κοινωνικής συνοχής δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για εξωτερικές παρεμβάσεις και για τη νομιμοποίηση ξένων στρατιωτικών παρουσιών, είτε πρόκειται για δυτικές είτε για ανατολικές δυνάμεις (Erameh, 2025). Πολλές κυβερνήσεις αποδέχονται τη βοήθεια αυτών των δυνάμεων ως μέσο διατήρησης της εξουσίας τους, γεγονός που ενισχύει την εξάρτηση και υπονομεύει την αυτονομία.

Επίλογος

Η Αφρική του 21ου αιώνα βρίσκεται πράγματι σε σταυροδρόμι: ανάμεσα σε ένα βεβαρημένο ιστορικό αποικιοκρατίας και εξάρτησης και σε ένα σύνολο ευκαιριών που απορρέουν από τον πληθυσμιακό της δυναμισμό, τον ενεργειακό της πλούτο και τη στρατηγική της θέση. Η ανάλυση ανέδειξε ότι η «δημογραφική μερίδα» μπορεί να λειτουργήσει ως εφελτήριο μόνο εφόσον συνδυαστεί με επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο, στη δημιουργία αξιοπρεπών θέσεων εργασίας και στην ενίσχυση θεσμών. Στον ενεργειακό τομέα, η πράσινη μετάβαση είναι προϋπόθεση: η αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών και η προσέλκυση βιώσιμων επενδύσεων μπορούν να περιορίσουν την ενεργειακή φτώχεια και να ενισχύσουν την αυτάρκεια.

Παράλληλα, οι γεωπολιτικές ισορροπίες παραμένουν ρευστές. Ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων δημιουργεί ευκαιρίες χρηματοδότησης και τεχνολογικής προόδου, αλλά και κινδύνους νέων εξαρτήσεων. Η ικανότητα των αφρικανικών κρατών να διαπραγματεύονται με όρους ισοτιμίας, να διαφοροποιούν τις συνεργασίες τους και να ενισχύουν την αυτάρκεια τους θα κρίνει αν η ήπειρος θα είναι αυτόνομος δρών ή απλό πεδίο ανταγωνισμού τρίτων. Η πολιτική ασφάλεια αποτελεί τον συνδεδετικό κρίκο όλων των παραπάνω καθώς χωρίς αποτελεσματικούς θεσμούς, κράτος δικαίου και μηχανισμούς διαχείρισης συγκρούσεων, καμία δημογραφική ή ενεργειακή πολιτική δεν μπορεί να αποδώσει μακροπρόθεσμα.

Συνεπώς, το ζητούμενο δεν είναι μόνο η «ανάπτυξη», αλλά ο τρόπος με τον οποίο θα έρθει: ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, θεσμικά θωρακισμένη και περιβαλλοντικά βιώσιμη. Προτεραιότητες όπως καθολική πρόσβαση σε ενέργεια, ποιοτική εκπαίδευση και τεχνικές δεξιότητες, ενίσχυση της Αφρικανικής Ένωσης και των περιφερειακών οργανισμών, καθώς και έξυπνη αξιοποίηση των διεθνών συνεργασιών, συγκροτούν έναν ρεαλιστικό πλάνο. Αν αυτές οι κατευθύνσεις υλοποιηθούν με συνέπεια, η Αφρική έχει την ευκαιρία όχι μόνο να ξεφύγει από τον φαύλο κύκλο εξάρτησης και αστάθειας, αλλά και να αναδειχθεί σε ισότιμο, δημιουργικό και απαραίτητο πυλώνα του παγκόσμιου συστήματος.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ (ανά κεφάλαιο)

Εισαγωγή :

Michalopoulos, S., & Papaioannou, E. (2021). European colonialism in Africa is alive. Project Syndicate.

Ιστορικό Υπόβαθρο :

Encyclopaedia Britannica. (n.d.). Colonization of Africa. Encyclopaedia Britannica.

Green, E. (n.d.). Production systems in pre-colonial Africa. African Economic History Network.

Craven, M. (2015). Between law and history: The Berlin Conference of 1884–1885 and the logic of free trade. London Review of International Law.

TVXS. (n.d.). Η αποικιοκρατία και η μάχη για την Αφρική. TVXS.

Asante, K. T. (n.d.). National movements in colonial Africa. African Economic History Network.

Fraser, C. (2013). Decolonization and the Cold War. Oxford Handbook of the Cold War.

Ενέργεια :

Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2023). *Africa's energy future: Challenges and opportunities for a green transition*.

International Energy Agency (IEA). (2022). *Africa Energy Outlook 2022*

McKinsey Sustainability. (2022). *The future of African energy: Harnessing renewables for a sustainable transition*

Δημογραφία :

Institute for Security Studies (ISS Africa). (2024). *The demographic dividend in Africa*.

Brookings Institution. (2023). *Population dividend, technological leapfrogging, and high growth rates signal opportunities for African economies*.

United Nations Population Fund (UNFPA). (2023). *The Demographic Dividend Atlas for Africa: Tracking the Potential Demographic Dividend*.

World Bank. (2023). *A ladder of opportunity: Unlocking jobs for today's African youth*.

Γεωπολιτικά :

Adarkwah, G. K. (2025). *Africa's position in the US–China strategic rivalry*. Copenhagen Business School.

Erameh, N. I. (2025). *Unveiling Russia's strategy in Africa and its impact on global peace and security*. *Security and Defence Journal*.

Houdaigui, P. R. E. L. (2023). *Atlantic Africa: United States, Europe, China, and Russia*. Policy Center for the New South.

Ramani, S. (2021). *Russia and China in Africa: Prospective partners or competitors?* *South African Institute of International Affairs Policy Insights*.

Stec, G. (2024). *What does enhanced China–Russia coordination mean for the EU?* *MERICs Policy Brief*.

Ασφάλεια :

Akinola, O. (2023). *The African Union and peacebuilding in Africa: Progress, challenges and prospects*. African Centre for Strategic Studies.

Bah, A. S. (2022). *Conflict trends in Africa: Drivers and implications for peace and security*. Institute for Security Studies.

De Coning, C. (2023). *UN peace operations and African regional security mechanisms: Lessons learned from hybrid models*. Norwegian Institute of International Affairs.

Erameh, N. I. (2025). *Unveiling Russia's strategy in Africa and its impact on global peace and security*. *Security and Defence Journal*.

Kfir, I. (2024). *Jihadism in Africa: Regional dynamics and global implications*. Australian Strategic Policy Institute.

Williams, P. D. (2023). *Understanding African Union peace operations: The politics, challenges and prospects*. Routledge.